

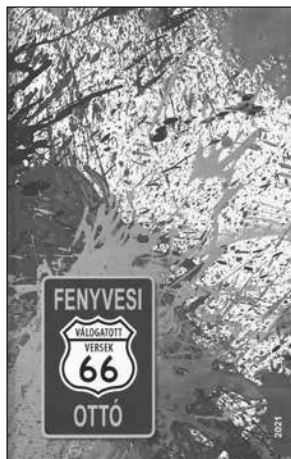
REZIGNÁCIÓ RELOADED

Fenyvesi Ottó: *Hatvanhat. Válogatott versek;*
Paloznak overdrive. Látomások, álmok, konkrétumok

A *Hatvanhat* című (a borítón számjegyekkel, a *Route 66* emblémáját idézve), *Válogatott versek* alcímű kötet Fenyvesi Ottó hatvanhatodik születésnapjára jelent meg. Nem kerek évszám, még csak nem is az újabb sajátos határévvé vált 65, de jelöli a kort, a visszavonulás életkorát, a 66-os országút többszörös legendásodásának, emblémává, majd áruvá és közhellyé válásának korát, és mindezekkel együtt a visszatekintés többszöri reflexiót perspektíváját. Ezenkívül adná magát a cím alapján, hogy hatvanhat vers legyen benne, de akárhogy is igyekeztem, nem sikerült ennyit számolnom: hol több lett, hol kevesebb. Van tehát egy erős jelünk, amely nem egyértelmű: tényleg idézi a 66-os út legendáját, a korlátlan lehetőségek, a kerouaci út, a rock, a beat virágkora – a virággyerekek kora – iránti nosztalgiát, az egykori hiteket és reményeket, de hozza a jel kiüresedését is, az életérzés és a rá irányuló nosztalgia iránti ironiát is.

A *Válogatott versek* éles határvonalat húz a Fenyvesi-életműben. Mellőzi az első két kötet verseit: nemcsak az ifjúkor határán, az újvidéki Forum Könyvkiadó kezdő költőket elindító Gemma Könyvek sorozatában 1978-ban megjelent *Ezüstpatkányok áttetsző selyemzónákon* kötet versei maradnak ki, hanem az 1988-as, szintén forumos *Kollapszus*ból sem kerül be egy sem ebbe a válogatásba. Pedig ez utóbbi teljesíti ki Fenyvesi költészetének a rock'n'roll, a punk, az indusztriális rock ihletésében fogant lázadó, fogcsikorgató, a nyilvános közbeszédetől és a kanonizált irodalmi beszédmódoktól keserűen elhatárolódó, generációs életérzést közvetítő versbeszédét, a popkultúra elemeiből, a közélet frázisaiából, a fogyasztói kapitalizmusnak és szocializmusnak beszóló, erős szexuális és durva altesti jelentéstartalmakkal operáló, a különböző nyelvi rétegekből egymástól távoli jelentéselemeket meglepő képzetársításokkal összerántó, kollázsszerűen építkező neoavantgárd hosszúvers Fenyvesi-féle változatát. Azt, amelynek erősen átironizált, majd jórészt az ironiától is megfosztott, lecsupaszított változatait máig műveli. Az éles határvonal a Magyarországra áttelepülés életrajzi eseménye lesz, nemcsak azért, hogy a kötet első versei az 1993-as *A káosz angyala* kötetből valók, hanem azzal is, hogy ezek kifejezetten a háborús eseményekkel, a szülőföld és a sajátként megélt jugoszláviai kulturális közeg elvesztésével jellemezhető traumát hangsúlyozzák.

Pedig a Magyarországra áttelepülés ha tematikusan, motivikusan szembeűnő is a kilencvenes évek elején írott verseiben, poétikailag nem hoz annyira éles törést. Voltaképpen ugyanazt a kulturálisan kisebbséginek is nevezhető (az underground szubkultúrákból táplálkozó) beszédmó-

Művészetek Háza
Veszprém, 2021
 172 oldal, 3037 Ft

dot viszi tovább Fenyvesi, amelyet a *Kollapszus*ba gyűjtött versekben kialakított, amelyből az „én, az első bácskai vulkanikus villanytelep” avantgárd önmeghatározása is származik. Keserűségből, nosztalgiából és az ezt kiegyensúlyozó iróniából lesz több, és ezzel együtt fölerősödnek a személyes hangok, a generációs és közösségi megszólalás egy erősebben artikulált személyes lírai én beszéde lesz. Végtere is az életrajzi törés és ezek a kilencvenes évek elején kezdődött poétikai elmozdulások akár indokolhatják is a nyolcvanas évekbeli versek mellőzését, a kép mégis teljesebb lenne néhány darabjuk, a *Poetica licentia*, az *Ostromállapot keresztfonállal*, a *Halló, Pannónia* stb. versek beválogatásával. Ugyanakkor a döntés megfontoltságát jellemzi, hogy az 1993-as, első magyarországi kötetéből, *A káosz angyalából* sem válogatta be az 1985-ös *Commando dance* című hosszúversét, amely eredetileg része lett volna a *Kollapszus*nak, ha kiadói megfontolásokból akkor ki nem hagyják vele. Talán a 2004-ben megjelent válogatáskötet, a *Blues az óceán felett* kompozíciója is közrejátszott a mostani keretezésnél: az megrajzolta az életműnek az első kötetből az 1999-es *Amerikai improvizációk* verseiig feszülő ívét, az utóbbi kötet költői eredményeit kiemelve, míg ez a mostani az 1993-as *A káosz angyala* traumaverseitől a 2015-ös *Minimum Rock and Roll* letisztultságáig vezető költői utat mutatja.

A kötetnek mindenestre nem válik kárára ez a döntés. A *Hatvanhat* így az elején poszttraumás karakterű, amelyben fölerősödik és új színt kap a személyes törésen túlmutató posztkulturális hangvétel, a kilencvenes évektől induló válogatásnak századvégi, ezredvégi, korszakhatárt megjelölő hangulata lesz, amely a Gutenberg-galaxis által kitermelt huszadik századi nyugati civilizáció kulturális dominanciájának végéről is beszél. Ebben a kötetben a rock, a punk, az underground is már csak nosztalgia tárgya lehet, a lázadás minden formája fölött eljárt az idő, már az artikulálatlan csörömpölés és hörgés is belemosódik az egyetemes zajfüggönybe. A kötetindító vers első sorai megadják az alaphangot: „Füstöl a víz. Nem hallani semmit. / Nem hallani, rossz a szövegkörnyezet. / Szex and roll és halál. / Gerjednek, zúgnak a hangfalak. / Ólmos idő és egy Mercedesz tájszólásban”. Ezzel a Márton László Távolodónak ajánlott verssel, az egykori rádiós éjszakai zenés műsorok költői visszhangjaként, egyúttal a lenémített, kihagyott előzmények reflexiójaként olvasható *Éjszakai műsorral* kezdődik a könyv. Az első verseket uraló konstitutív hiány, amely itt leginkább a tervezett jövő elvesztéseként fogalmazódik meg, ahol az egykori világ és az ebből következő lehetséges jövő szembeállítódik a jelennel, ez a hiány lassan új komponensekkel gyarapszik, egyre nagyobb területeket tölt ki, jelentései módosulnak, és az időnek kitett alakzatok tűnékenységének változatait láttatja.

Fenyvesi versnyelvének tartós jellemzője a megnevező kijelentések, rövid, kategorikus állítások halmozása, már bekövetkezett állapotok néhány szavas leírása, az aktív, különösen jelenbéli cselekvéseket megjelenítő igék mellőzése (mondatai inkább a főnévi és melléknévi igeneveket juttatják jelentésképző szerephez). *A káosz angyala* című verse például a világ állapotainak leírásánál az ismétlődő „fogytán” állítmányra építi föl sorjázó mondatait: „ennek a kurva világnak fogytán a benzinje, / fogytán a dunsztja, egyáltalán és általában / fogytán az értelme”. A főleg a hosszúverseire jellemző kollázs-technikájának része az összetartozó, de akár összefüggésbe nem igazán helyezhető dolgok felsorolása, személyek, zenei együttesek, művészeti jelenségek megnevezéseinek halmozása, mondattöredékek/világtöredékek egymás mellé ragasztása, idézetek, utalások, a technicizált világ nyelvi készletei, a Gutenberg-galaxis szöveg univerzumából származó legkülönbözőbb frazémák, emelkedett nyelvi fordulatok, berögzült közhelyek, főleg a sajtónyelv megkövült kijelentéseinek társítása, meglepő összefüggésekbe hozása: „Nem győzöm ismételni: / Tiszta Amerika. / Tiszta muskátli, tiszta fásli. / Majd megbeszélni. / Majd együtt elutazni / a halhatatlanságba, amit az idén / Szingapúrban rendeznek.”; „Exe command az első vérig”; „Dekonstruáltan nyűvöm / a krumplistésztába fő-

zött lényeket”; „Száguld a jazz. / Új ruhája van a babámnak. / Kódolatlan hétvége. / Mindent szabad. / Minden megengedett. / Improvizáció az egész világra”.

Ez a mediatizált világrepresentáció működteti a legszemélyesebb tapasztalatokra reflektáló szövegeket, ilyen szövegvibrálás „rögzíti” az amerikai út élményeit, akárcsak a későbbi, az avantgárd hosszúvers hagyományait újrahasonosító visszatekintő, a személyes érzelmességtől sem mentes szövegeit. A lírai szubjektum sajátos azonosságát paradox módon ezekből a mediatizált kulturális ikonokkal való alkalmi azonosulásokból nyeri: közhelyek, hivatkozások, idézetek, alkalmi reflexiók szöveggkollázsaival identifikálja magát. Ennek a kollázstechnikának frappánsan egyszerű, fenyvesis leleménye a „sorokat találtam benne aláhúzva” visszatérő formulával bevezetett jelölt idézetek használata, amelyek egy-egy ikonikus szerző gyakran markáns elméleti szövegének játékba hozását jelentik a nagyobb kompozíciókban. Ez a kollázstechnika az eredetiséggel együtt szétírja a plágium fogalmát is. Voltaképpen szerzői utasításként fogalmazódik meg az *Amerikai improvizációkban*: „Sorok, mondatok után kutatni, / s csak továbbmásolni őket. / Továbbírni a sorokat, / melyek majd meghatároznak valamit. / Csak ismételni, ismétetni. / Ismét, ismét. Pozitív plágium”. Ebben a szövegvilágban kimondhatóvá válnak, sőt kívánatosá lesznek az olyan mondatok, mint „Az élet szép lassan tovaszál”, hiszen rögtön az követi, hogy „Rápakoltunk egy zongorát, / háromnegyed ütemet meg valaki fogsorát”, mindezt igazolja a címben jelzett zenei műfaj is, a *Blues az óceán felett*. A blues nem egyszerűen a fájdalom vagy a szomorúság műfaja, hanem a rezignációé is, Fenyvesinél ehhez társul, főleg az idézetesség révén, az irónia, ami által mondható lesz, hogy minden elmúlt, hogy továtűnt a vadnyugati képregények és a virággyermek Amerikája, hogy eljárt az idő az avantgárd, a rock, a punk, az underground felett, minden volt már egyszer, és ami van, az másolat, utánérzés, replika. Ez a nyelv teszi mondhatóvá a *Halott vajdaságiakat olvasva* verseit, ahol a száraz felsorolásokban, meglepő egymás mellé helyeződésekben az eredeti jelentéseket jelzésszerűen használó, ugyanakkor felfüggesztő irónia lecsapolja a nedveket, a nyált és a könnyeket, cserepesre szárítja a szövegeket, és az már az olvasó dolga, hogyan kelti életre *A Spoon River-i holtak* 21. század eleji, helyi színre hangolt vajdasági replikáját. A *Hatvanhat* igen jó érzékkel csak a *Halott vajdaságiakat olvasva* két kötetének (2009, 2017) címadó versét hozza, ez ugyanakkor ebben a válogatásban helytáll az egészért, evokálja az irodalomtörténetek felsorolásainak, az öröknek hitt folyóiratok tartalomjegyzékeinek névtelenségébe vesztett egykori vajdasági értelmiségieket. Az egykori életüket és műveket jelző nevek a felsorolásokban éppen kiüresedetséggükkel hatnak, és leginkább a felejtést dokumentálják.

A szigorú válogatás ellenére az értékőrző vállalás és a veszteségek pátosza némi képp így is jelen van a kötetben. Igaz ugyan, hogy amikor a nosztalgia hurutos fátyla már belepne a hangszálakat, akkor a tömény irónia ércesebbé tisztítja a hangot. A rock 'n' roll a kimondás rétege, a cselekvő beszédé, abban a hitben, hogy van a dolgoknak neve, amelynek kimondása által láthatóvá válnak, lelepleződnek. A rezignáció szó szerint a lemondás nyelve, a cselekvő művészet hitének fölszámolódása és ennek kimondása. A nosztalgia túl van kimondáson és lemondáson, már csak a hiány és a fölötté érzett fájdalom beszéde. Az irónia pedig mindezt együtt közölhetővé teszi, idézi a megnevezés és a lemondás korát, működteti a nosztalgiát, de felfüggesztve mindegyiket, egyszerre vállalva őket a múlt rétegeiben, de elhatárolódva tőlük a jelenben. Ugyanakkor ami elméletileg és első megvalósulásaiban működőképes, az az egymást követő szövegekben automatizálódik, és a hosszúverszek egymásra épülő halmozásaiban az emlékezés, a nosztalgia, az irónia és a rezignáció értelemképző játéka a Fenyvesi-poéma kiszámítható jellemzőjévé válik.

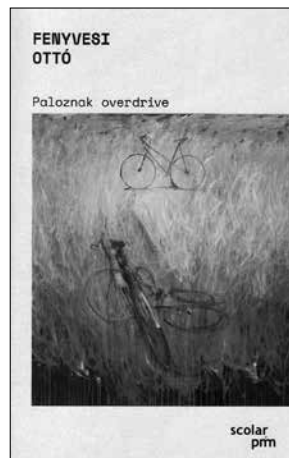
A *Minimum rock and roll* darabjai ezt az avantgárd hosszúverszekben kikísérletezett kollázstechnikát felfrissítik, rövidségükben feszesebbé teszik, nem adnak benne teret a

pátosznak. A rövid, jellemzően nyolc-tíz soros, a húszsornyi terjedelmet csak ritkán meghaladó versek néhány elemből összeálló (pontosabban széttartó) jelentésjátékában ha felismerhető is az emlékezés retorikája, ha fel is bukannak bennük a személyes nosztalgia vagy a rezignáció jelei, voltaképpen egyik sem tud érvényre jutni. A kis forma egymásnak feszülő jelentéseiben kioltódik bármilyen, az egyes elemek széttartó jelentéseit maga alá gyűrő, üzenetértékű értelem, legfeljebb egy kötőanyagot azonosíthatunk: egy sajátos, nem a nevetéssel, inkább valamiféle együttérzéssel társítható humort. A média mindent átítató fráziskészletének kifogyhatatlan törmelékei és ennek a hétköznapi beszélt nyelvben tovább torzuló porhüvelyei sodródhatnak itt egymás mellé, és roppannak össze minden egyes olvasatban. Az & jellel elválasztott kis szövegek minden esetben a semmiből szólalnak meg, nem képezik egymás előzményét vagy folytatását, a nyelvi, értelmi, érzelmi zavar jelentéseit hozzák létre, és visszahullanak a semmibe: „Na, mind egy. Óh, jessz! / Kihagytam egy csomó jelenetet. / Tudom, te gyorsan szereted. Kicsit véresen, / de egy a lényeg. Ha most nem fogod fel, / akkor majd jövőre újra próbálkozhatsz. / Különben figyussz, / ha még egyszer olyant szólok, / hogy paradigmaváltás, vagy valami hasonló, / úgy rúgok alá, hogy visszaszállol az anyádba! / Az édes anyanyelvedbe, hallod-e? / Te posztmodern köcsög!” Itt a „Vadnak születünk” visszatérő frázisa sem nosztalgikus kiindulópontja valami természetesség elvesztéséről szóló megszólalásnak, hanem egyre üresebbé válik az idézetek és önidézetek halmazában, akár csak a Kosztolányi-féle rezignációt kiüresítő mondatváltozatok, az „Ezt hozta a nyár”, „Ezt hozta az ősz”, „Ezt hozta november” stb., folytatásuként a legbanálisabb napi ügyekkel, a folyamatosan megújuló, az újdonság fogalmát fölszámoló újabbnál újabb újjal: „Ezt hozta november: / Letölthető zenék. / Tulajdonképpen. / Vízalatti táncdalok. / Boldog betűk a papíron: / világfájdalom a köbön. / Nemzedék-hosszú mondatok. / Érzelmes slágerek: / Goethe-remix, wertherizmus. / Alkonyattól pirkadatig. / Quentin vámpírrá változott. / Letölthető zombik, / a mozikban egy frissebb Alien. / És megérkezett az új trendi: / szex utáni selfie”. Az *Amerikai improvizációkban* már sikerre vitt, rövid, lazán összekapcsolódó versekből álló nagykompozíciót itt tovább tökéletesíti, megfosztja attól a tehertől is, amit ott az Amerikával való találkozás (és leszámolás) költői rögzítésének elvárása jelentett.

A kötet szerkezet így felállít egy alapvetően tisztán értelmezhető versrendet, amely láttatja az életmű dimenzióit, nem igtat be felesleges kitérőket, hanem jól felismerhető szerzői portrét rajzol Fenyvesiről, a végén a *Minimum Rock and Roll*-lal, a Fenyvesi-líra eddigi legjobb teljesítményével.

A *Válogatott versekkel* jóformán párhuzamosan megjelenő, új verseket hozó *Paloznak overdrive* első látásra alig módosít azon a képen, amelyet a *Hatvanhat* létrehoz. A narratív hosszúvers lassan hömpölygő mondatai idézik a múltat, személyeket és „némely részletek”-et, és szkennelik a jelent: „Az évek a múltba mosódnak, / a memória örök jelené sőtétül. / Sose legyünk egészen biztosak magunkban, / a nosztalgiával mindig baj van”. Talán csak kevesebb az ironia, elpárolgott a nosztalgia, leginkább még a rezignáció őrződött meg a gyerekkorra, az ifjúságra, a barátokra, a költőtársakra visszaemlékező és a jelenre is azonnal a folyamatosan keletkező elmúltságában tekintő narratív versekben.

Scolar Kiadó
Budapest, 2021
96 oldal, 2475 Ft

Részletgazdag jelenetek egy rég fölszámolódott személyes világból, a populáris kultúra ikonjainak a különböző életkorokra jellemző felsorolása az első vajdasági magyar képregényújság figuráitól kezdve a futballikonokon, a szépmellű hollywoodi színésznőkön, a hatvanas évek rockegyüttesein át a művészeti tájékozódásokat jelző emblematis nevekig. Emlékezések az egykori barátokra, és ezzel egyidejűleg az őszi napsütésre kiterített, végtelenítetten múltó jelenvalóság: üldögélés Tolnaiékkal a lovasi kertben, meg a leeresztett kerékpárt toló lírai én „a régi római úton, / Paloznokról Lovasra, hazafelé”. Ha lehet ilyet mondani egyáltalán, akkor még a rezignáció is megkopott kissé, kevésbé élénk, mint a *Minimum Rock and Roll*ban, fakó kijelentések sorjáznak, messziről szól a zene, mintha már nem eresztené ki annyira a hangját az énekes, overdrive üzemmódban megy a bicikli, nincs áttétel, ez van egy-az-egyben.